

2. Antonjuk O. V. Suchasnyj stan strategii' prosvannja brennda derzhavy v Ukraїni / O. V. Antonjuk // Ekonomika ta derzhava. – 2011. – №8. – S.64–67.

3. Gurkovs'kyj V. I. Formuvannja imidzhu ukrai'ns'koi' derzhavy v umovah informacijnoho protyborstva: teoretychni aspekty [Elektronnyj resurs] / V. I. Gurkovs'kyj. – Rezhym dostupu: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?

4. Anhol't S. Brending: doroga k mirovomu rynku / S. Anhol't. – M.: KUDIC–OBRAZ, 2008. – 284 s.

5. Gorbal' N. I. Koncepcija formuvannja brennda Ukraїny u mizhnarodnomu seredovyshhi / N. I. Gorbal', V. M. Mysyk // Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka politehnyka» Menedzhment ta pidpryjemnyctvo v Ukraїni: etapy stanovlennja i problemy rozvytku. – 2013. – №769. – S.345–351. UDK 65.012.32.

6. Jemel'jančeva D. I. Brendyng mista jak metod pokrashhennja investycijnoi' pryvablyvosti terytorij ta regional'nogo rozvytku [Elektronnyj resurs] / D. I. Jemel'jančeva, D. D. Pashkova. – Rezhym dostupu: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?

7. Anhol't S. Sozdanje brennda strany / S. Anhol't // Brend-menedzhment. – 2007. – №1. – S.36–44.

8. Gnatjuk S. Tehnologii' zabezpečennja informacijnoi' konkurentozdatnosti derzhavy v suchasnomu sviti: vysnovky dlja Ukraїny. Analityčna zapyska [Elektronnyj resurs] / S. Gnatjuk. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/466>

9. Zajachkovs'ka G. A. Turystychnyj imidzh kraїny: sut' ta problemy formuvannja / G. A. Zajachkovs'ka // Visnyk Ternopil's'kogo nacional'nogo ekonomichnogo universytetu. – 2011. – №3. – S.8.

Копітка М., student of the Department of International Information, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), Kopiikams@gmail.com

Features of formation of the image of Ukraine in the international informational space

The article reveals the essence of the «the image of the state» and considers the types and forms of the international image of the state that can be used in external and internal politics. The strategies of forming the image of Ukraine are considered, the role of sports, tourism, branding of cities and cultural diplomacy in creating a national image is analyzed. The development of the strategy is based on the concept of the national interests of the state, the national strategy of Ukraine's development and sectoral development strategies (political, economic, social, etc.). The article highlights the analysis of the image of Ukraine in the world of online media, and strategic recommendations for building a positive image of Ukraine in the media. Priority directions for forming a positive image of Ukraine in the information space are highlighted.

Keywords: image of the state, image formation, cultural diplomacy, world of online media, positive image.

* * *

УДК 323.329

Кругляк М. Е., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних наук, Житомирський державний технологічний університет (Україна, Житомир), marinakrugljak@ukr.net

Політичні погляди українського студентства на початку ХХ століття

Ідеться про особливості залучення українського студентства до участі в політичному житті Наддніпрянської України. Будучи активними учасниками третього, політичного, етапу розгортання українського національного руху, студентство вишів Наддніпрянської України активно долучилося до заснування політичних партій та громадсько-політичних організацій. Однак погляди на устрій України в них мали зазвичай соціалістичне, а не національне забарвлення, сама ж ідея українства серед усього студентства Наддніпрянщини не була доволі популярною. Автор прагне знайти причини популярності/непопулярності ідей національного самовизначення серед студентства в контексті визначних політичних подій початку ХХ століття – Першої російської революції 1905–1907 років, «столипінської реакції», Першої світової війни.

Ключові слова: студент, Наддніпрянська Україна, політична партія, громада, українофільство, автономія.

Свого часу студентство назвали «барометром» суспільства. Й дійсно, якщо подивитися на політичні процеси, що мали місце у ХХ столітті й тривають

у ХХІ столітті, саме молодь брала активну участь у них й демонструвала почуття справжнього патріотизму. Виступи молоді у Франції 1968 року, «Революція на граніті» в Києві в роки «перебудови», події Помаранчевої революції й Революції Гідності показують, що молодь завжди відчуває потребу змін й прагне ці зміни втілити в життя. Завжди йдеться, безумовно, про зміни на краще.

Одним з перших прикладів залучення молоді до політичного життя можна назвати кінець ХІХ – початок ХХ століття, коли український національний рух набув ознак політизації. Саме в цей час виникають перші політичні партії, громадсько-політичні організації, й студентство вишів Наддніпрянської України прагне також задекларувати свою позицію й висловити свій голос у підтримку чи, навпаки, заперечення явищ, що мали місце в ті часи. Звісно, що вивчення досвіду політичної роботи наших попередників ніколи не буває зайвим.

Інтерес до активної громадської позиції українського студентства початку ХХ ст. привертав увагу ще дореволюційних істориків. Дехто З. К., проживаючи в підавстрійській Україні, цікавився життям студентства Наддніпрянщини [5], натомість російський вчений С. Н. Щоголев, навпаки, із засудженням ставився до будь-яких форм українства й розглядав цей рух з консервативних позицій російського самодержавства [26]. З настанням незалежності України історія становлення політичних партій і організацій України набула значного інтересу. Варто згадати роботи В. І. Головаченка [2], Г. В. Касьянова [9], А. М. Катренка [10], В. Г. Сарбея [22], С. І. Світленка [23], в яких значна увага приділена висвітленню становленню українського національного руху на початку ХХ ст. Увагу саме студентському компонентові у процесах політизації руху приділяють Н. М. Левицька [13; 14], А. І. Мисечко [17], І. С. Михальський [18], С. О. Наумов [19] та ін. Тим не менш, попри значний інтерес сучасних українських істориків до політичної історії України початку ХХ ст., питання сприйняття молоддю тогочасної дійсності майже не розглядається науковцями. У переважній більшості у своїх дослідженнях вони лише констатують факти, а от мотивація вчинків студентства ними оминається. Дану прогалину прагне виправити шляхом звернення до спогадів активних учасників політичного життя України початку ХХ ст. – В. Н. Андрієвського [1], Д. І. Дорошенка [3], І. А. Фещенка–Чопівського [24], Ю. Колларда [12] та інших. При підготовці статті було використано також матеріали часопису «Рідний край» та архівні документи Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Ф.Х, Ф.80).

Мета статті – визначити причини й умови політизації українського національного руху наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., шляхи його розгортання, показати ставлення студентства Наддніпрянської України й зокрема українського студентства, до цих процесів.

У ХІХ – на початку ХХ ст. українські землі опинилися у складі двох імперій – західноукраїнські землі перебували у складі Австро-Угорської, вся інша територія України (підросійська або Наддніпрянська) – Російської імперії. Царський уряд проводив політику

«православ'я, самодержавства, народності», дозволяючи здобувати вищу освіту в переважній більшості православним студентам (для католиків та іудеїв було встановлено процентні норми), жінкам здобувати вищу державну освіту було заборонено (в деяких містах було дозволено відкрити недержавні та приватні вищі жіночі курси; в Києві такі курси існували у 1878–1889 рр., а потім мережа закладів неурядового сектору стала активно розвиватися під час й після революції 1905–1907 рр.). Навчання проводилося виключно російською мовою.

Український національний рух у Наддніпрянській Україні пройшов кілька етапів: 1) початковий, що знаменувався пробудженням в освічених колах інтелігенції національної самосвідомості, інтересу до історії та мови, розгортанням наукової та художньої творчості (кінець XVIII ст. – середина 40-х рр. XIX ст.); 2) культурницько-політичний, започаткований появою політичної тематики в творчості Т. Шевченка, діяльністю кирило-мефодіївців та українських громад (40–90-і рр. XIX ст. та 3) політичний, для якого характерні виникнення і діяльність перших політичних партій і організацій, включення в рух народних мас (початок XX ст. – 1917 р.) [10, с. 4–5]. Роль студентства впродовж кожного з виділених вище етапів розгортання національного руху була однією з визначальних серед інших представників інтелігенції.

На межі XIX і XX ст. популярне серед українства громадівство зазнало політизації, до чого були причетними, в першу чергу, студенти. Так, у червні 1891 року під час відвідин харківськими студентами М. Байздренком, М. Базькевичем, І. Липою та студентом Київського університету Св. Володимира В. Боровиком могили Т. Шевченка в Каневі виникло товариство «Братство тарасівців», що піддало критиці попереднє покоління українофілів за захоплення культурництвом, ідеалізацію українського народу й зневагу до політичного життя. У надрукованій 1893 року у львівській «Правді» декларації «Profession de foi» «тарасівці» визнали за свою мету «визволення всіх російських народів від гнітючого деспотизму і централізму московської держави», вироблення серед інтелігенції «національних почувань», взяття «до рук українських виховання й освіти». В їхніх політичних планах значилося запровадження федеративного устрою в державах, у складі яких перебували українські землі, в соціально-економічних – розвиток українського господарства й знищення експлуатації [12, с. 55–56].

Практична діяльність «тарасівців» полягала в заснуванні гуртків у Києві, Полтаві, Чернігові, Одесі тощо; налагодженні листування з однодумцями із Галичини; організації бібліотеки нелегальної літератури, яку вони отримували із Західної України; поширенні серед членів гуртків самоосвіти українських легальних («Хмари» І. С. Нечуя-Левицького, «Юрій Горovenko» О. Я. Кониського, «На розпутті» і «Соняшний промінь» Б. Д. Грінченка) і нелегальних видань; влаштуванні самодіяльних вистав у містечках Харківської губернії; організації студентських масовок із читанням рефератів [10, с. 164] тощо. Однак 1893 року через неконспіративність деяких членів «Братство тарасівців», а це 24 особи, було ліквідоване жандармерією [22, с. 207–208].

Сучасники, між тим, відзначають непопулярність ідей «тарасівців» серед української молоді, більшість якої трималася в основному соціалістичних поглядів [16, с. 25].

Після ліквідації «Братства тарасівців» ідеї українства знаходять своїх прихильників серед київського та харківського студентства, яке об'єднується в «Українську студентську громаду» – 1895 року в Києві (Г. Лазаревський, І. Руденко, П. Холодний) [14, с. 2] та 1897 року в Харкові (Д. Антонович, І. Кухта, С. Тищенко, М. Русов) [6, с. 70]. Слід, однак, зауважити, що «молоді громадівці» відрізнялися від своїх попередників лише наданням своїй діяльності політичного відтінку, в той час як «українофільське» культурництво ними закинуто не було. Зокрема, традиційним для громад була організація драматичних гуртків і хорів, аматорських вистав, відзначення роковин Т. Шевченка, І. Котляревського, тісна співпраця зі студентськими національними угрупованнями грузин, поляків, вірмен тощо [12, с. 60–63]. Поряд з цим громадівці широко пропагували соціалістичні гасла, а селянство й робітництво вважали головним об'єктом для агітації своїх ідей [11, с. 50].

На початку 1896 року в Києві, на перехресті драгоманівського і «тарасівського» впливів, виникла перша власне українська соціал-демократична організація – «Група українських соціал-демократів», на чолі якої стояли студент історико-філологічного факультету університету Св. Володимира І. Стещенко та письменниця Леся Українка. Найбільшим здобутком організації у національній справі стало створення власного видавництва і заснування політичної серії «Бібліотеки українських соціал-демократів». Як зазначає В. І. Головченко, хоч Група УСД і залишилася невеликим гуртком інтелектуалів, якому не вдалося розгорнутися у справжню соціал-демократичну партію й налагодити міцні зв'язки з народними масами, теоретичний доробок даної організації, насамперед щодо національного і селянського питань, помітно вплинув на вироблення програмових засад перших українських політичних партій Наддніпрянської України – РУП, УСДРП і Спілки [2, с. 12–13].

Студентство долучилося й до створення політичних партій Наддніпрянської України. Так, у січні 1900 року на зібранні харківських студентів-громадівців (Д. Антоновича, Б. Камінського, Л. Мацієвича, М. Русова) було засновано першу в Наддніпрянській Україні політичну партію – РУП (Революційну українську партію). Невдовзі харківським адвокатом М. Міхновським було складено її програму під назвою «Самостійна Україна». Щоправда, просякнутий ідеєю здобуття державної незалежності, документ оминав шляхи розв'язання соціально-економічних проблем й не містив жодного натяку на соціалізм. Через це невдовзі програму було змінено на іншу, в якій враховувалися соціалістичні гасла, а в політичному висувалася вимога національно-територіальної автономії України у складі оновленої Росії [14, с. 8].

РУП мала свої осередки – т.зв. «Вільні громади», у семи українських містах, в т.ч. Харкові, Києві, Ніжині, Полтаві. До складу цих гуртків належали студенти, учні середніх шкіл, інтелігенція, частково селяни й ремісники. Практична діяльність партійців мала

пропагандистський характер й полягала в написанні й виданні соціалістичних брошур («Дядько Дмитро», «Чи є тепер панщина?»), листівок, газет, які поширювалися серед селянства й робітництва. Серед найбільш знакових дій рупівців можна відзначити організацію селянських виступів на Полтавщині й Харківщині 1902 року, участь разом з іншими політичними партіями в загальному промислового страйку в Києві в липні – вересні 1903 року [2, с. 8–9, 20–23].

Друга за часом утворення політична партія Наддніпрянської України також виникла не без участі молоді. 1900 року в Києві студенти Б. Ярошевський та М. Меленевський заснували Українську соціалістичну партію, яка складалася в основному зі студентів – нащадків спольщених українських шляхетських родин й у своїй програмі спиралася на позиції Польської соціалістичної партії [2, с. 12–15; 9, с. 76]. Метою УСП було проголошення демократичної Української республіки після розпаду Російської імперії; утвердження демократичних прав і свобод, звільнення трудящих від капіталістичного гніту та усунування землі й засобів виробництва. Будучи нечисленною, УСП 1903 року приєдналася до РУП, проте вже наприкінці року вийшла з її складу й невдовзі злилася із Польською соціалістичною партією. Цього ж року до РУП майже в повному складі увійшла Київська студентська громада [9, с. 77].

Студентство, хоч і в незначній кількості, входило до складу політичних партій, що вийшли з РУП, – Української народної партії, що проголосила метою боротьбу за незалежність України (1902 р., лідер – М. Міхновський), Української соціал-демократичної спілки (1904 р., М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський); УСДРП, в яку 1905 року після офіційного визнання соціалістичної платформи, реорганізувався РУП [22, с. 260–261].

На початку ХХ ст. студентський рух набрав соціалістичного забарвлення. Так, на Четвертому українському студентському з'їзді 1904 року члени харківської Української студентської громади приєдналися до програми РУП, аби боротися за «знищення самодержавства та за міжнародний соціалізм» [12, с. 61–69].

Під час революції 1905–1907 рр. у вищих навчальних закладах Наддніпрянщини відроджуються студентські громади. Проте їхня діяльність відтепер була аполітичною. Так, члени Харківської студентської громади мали на меті «ширити наукову та політичну освіту й самосвідомість серед студентів-українців у Харкові, сприяючи їх з'єднанню і виховуванню здібних діячів на рідній ниві»; одеські студенти визнавали за необхідне, окрім культурно-національної діяльності, надавати економічну допомогу [4, с. 181]. Звичним у роботі громад було заснування власних бібліотек, написання й обговорення рефератів на національні теми, організація студентських вечорів, популяризація ідеї студентських клубів [25, с. 134–136], співробітництво в пресі коректорами та кореспондентами [14, с. 13], діяльність у «Просвітах» в якості лекторів для популярних викладів та артистів для проведення вистав й концертів [3, с. 125; 24, с. 21]. Студент Новоросійського університету (м. Одеса) М. Є. Слабченко в цей час завідував архівом та музеєм «Просвіти»; за його активної участі в одеській

«Просвіті» восени 1909 року відкривається наукова секція, де молоді науковці виголошували доповіді з політекономії, історії української літератури, церкви та права. Інший студент університету А. В. Ніковський опікувався бібліотекою та читальнею організації, тісно співпрацював з одеською «Громадою» [17, с. 71–73]. Однією з найпродуктивніших була робота київських громадівців, які домоглися відкриття в університеті крамнички з українськими книжками, випуску підписних листів на пам'ятник Т. Шевченку, виступили із пропозицією запросити видатного історика М. Грушевського обійняти кафедру в університеті [1, с. 246].

Студентство очолило рух за українізацію вищої школи. Наголосимо, що викладання у вишах Наддніпрянщини велося виключно російською мовою, а університети мали назву «імператорських російських». Тим не менш у роки Першої російської революції питання українізації вищої школи як ніколи стало на порядку денному. Так, 1431 студент Київського університету 1906 року звернувся до ректора із проханням запровадити у виші викладання українознавства (із заснуванням чотирьох кафедр – історії, мови, літератури й права) й полонознавства [1, с. 243–244; 21, с. 3]. Прикметно, що студентська наполегливість призвела до того, що протягом 1907 року в трьох університетах й на Київських вищих жіночих курсах було запроваджено окремі українознавчі курси, які читалися українською мовою [3, с. 118; 21, с. 4]. Зокрема в Новоросійському університеті курс «Історії українських земель під владою Литви і Польщі» українською мовою читав приват-доцент Олександр Грушевський [5, с. 147–148]. І навіть по закінченні революції молодь не полишила цієї ідеї: в грудні 1907 року студенти Харківського університету звернулися до ректора Д. І. Багалія з проханням дозволити викладання історії південної Росії українською мовою [8].

Після придушення революції прикметною ознакою нового етапу національного руху стало поєднання громадсько-політичної діяльності студентства із науковою через засідання гуртків: зокрема, в Київському університеті – «Історико-етнографічного» та «Вітчизнознавства». У цей час, в епоху т. зв. «столипінської реакції», коли про організоване студентське життя вже не можна було вести й мови, саме участь в гуртках залишилася єдиною офіційно дозволеною формою вираження свого національного почуття. Хоча українські громади і діяли в основному лише в культурницькій сфері і часто нелегально (організували українські бібліотеки-читальні, виступи із рефератами на зборах та вечорах пам'яті письменників і громадських діячів; вели листування із визначними українськими діячами за кордоном, зокрема М. Грушевським, що жив у цей час у Львові; здійснювали продаж і поширення українських книжок і брошур), С. М. Щоголев у праці «Українское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма» (1912) все одно називав їх «політичними організаціями, що йдуть в авангарді українського руху» [26, с. 283, 285].

Певну активність українського національного руху спостерігаємо в роки Першої світової війни. Зокрема, у вересні 1915 року в Харкові, за ініціативою студента університету А. П. Ковалевського, було створено нову організацію «Українське національне коло» або «Коло

незалежних». Серед політичних вимог членів «Кола» відмітимо потребу національної автономії, скасування релігійних і національних обмежень для представників різних національностей, надання політичних свобод, запровадження 8-годинного робочого дня. Ідею автономії України підтримувала й створена в Харкові «Українська студентська громада» [18, с. 11]. Окрім цих організацій, в Харкові активізувалися Український соціалістичний колектив, група федералістів, гуртки самоосвіти, Юнацька спілка Лівобережної України тощо. Частково всі ці організації перебували під впливом партійних груп УСДРП, УПСР, УНП. Поряд з активною культурницькою програмою, в першу чергу боротьбою за українську мову і літературу, відбувається політизація та радикалізація національного руху, поширення самостійницьких поглядів на тлі посилення антиросійських і австрофільських настроїв, в першу чергу, через зростання авторитету УНП й розчаруванні в діях соціал-демократів і есерів. Втім, як зазначає С. О. Наумов, не маючи під собою серйозного політичного, організаційного, теоретичного підґрунтя, вказані вище явища були локальними, нестійкими й невиразними й, по суті, не залишили сліду в суспільному житті [19].

Тим не менш, не варто переоцінювати роль українського національного чинника в громадсько-політичній діяльності студентства Наддніпрянської України. Попри те, що вихованці вищих навчальних закладів склали в першій половині 1860-х рр. понад 70% активістів українських громад, українофільський рух був малочисельним. Приміром, найбільша на початку 1860-х рр. Київська громада нараховувала лише 250–300 постійних членів, у 1880-ті рр. – лише 30 [23, с. 88]. Так само нечисленними були «українські студентські громади» межі XIX і XX ст. Зокрема, харківська у 1898–1899 рр. нараховувала трохи більше ста членів [12, с. 62]. У пореволюційний період чисельність симпатиків громадівського руху не збільшилася. Так, станом на 1908 рік, у громадах, що діяли в Наддніпрянській Україні, нараховувалося лише 384 члени (без врахування громади при КПП) [4, с. 191], що складало менше 2% від загальної чисельності студентства вищів Ніддніпрянщини [13, с. 4]. Та й серед такої незначної частини громадівців, як зазначає М. Плевако, відсоток тих, які щиро поривалися націоналізувати своє життя, був дуже малим. А для багатьох із них українська мова так і не стала рідною [20, с. 21, 29].

Причини апатії української молоді до національного руху, на думку В. І. Головченка, слід шукати в аполітичному культурництві «старих» громадівців, яке штовхало студентство межі XIX і XX століть до російських революційних груп й виробляло в нього нігілістичне ставлення до всього українського [2, с. 10]. Власне, антагонізм між «старими» і «молодими» громадівцями не йшов на користь ні тим, ні іншим. Мабуть, у цьому протистоянні важливе місце посідали особливості українського менталітету, прагнення до індивідуалізму та ворожнечі зі своїми супротивниками, хай навіть з одного, рідного кола. З цього приводу ще на початку XX ст. обурювався М. Плевако. Порівнюючи український і польський національний рухи, він зауважував, що в польських організаціях

Харківського університету ніколи не існувало конфліктів між студентами, випускниками університету та старшим громадянством. Навпаки, зв'язки між ними не пориваються ніколи й набувають форми не лише моральної, але й матеріальної підтримки [20, с. 20]. На наше переконання, причинами малочисельності українських національних організацій були й репресивні заходи з боку російського уряду до різних форм прояву національного почуття (взяти хоча б сумнозвісний Емський указ 1876 року); низький рівень національної самосвідомості, адже ще зі шкільної парти українських учнів висміювали й виховували у погорді до «хохлацтва» і «хлопської мови» [15, с. 30]; нещирість прагнень українців, відсутність чіткої мети діяльності. Сміємо припустити, що апіорі український національний, зокрема громадівський, рух не міг бути численним, адже соціальну базу його склали в основному представники сільської інтелігенції, зокрема православного духовенства та селян [7, арк. 5], а вони, як відомо, являли собою незначний відсоток студентства, яке прибувало в центри вищої освіти Наддніпрянської України не тільки з русифікованих міст, а з усієї території Російської імперії.

Тим не менш, українське студентство вже на початку XX ст. прагнуло показати себе як активного учасника політичного життя. Перша українська політична партія – РУП – якраз й була створена харківськими студентами. З РУП були пов'язані більшість політичних партій, що виникли в Наддніпрянщині, а це вельми важливий показник започаткування процесу політичної інституціоналізації. Наприклад, з РУП вийшла Українська народна партія Миколи Міхновського, яка стала закликати до виборення незалежності.

Молодь брала активну участь у рухах за українізацію вищої школи, а в політичному плані – прагнула надати соціалізму національного забарвлення. На жаль, більшість українських студентських організацій далі ідей автономії у складі Російської імперії не виходили. Напевне, далися взнаки їхня малочисленність й слабкість ідей українофільства на тлі активної агітаційної роботи російських соціал-демократичних й соціал-революційних партій; відсутність незалежницьких традицій у XIX ст.; внутрішня конфронтація; репресивні заходи з боку російського самодержавства тощо. Тим не менш, саме завдяки першим, хай й несміливим крокам у процесі партійного будівництва на початку XX ст., стала можливою Українська національна революція 1917–1921 рр. й проголошення незалежності України.

Список використаних джерел

1. Андрієвський В. Н. Київська студентська українська громада / В. Н. Андрієвський // *Alma Mater: університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920: матеріали, документи, спогади: в 3 т. – К., 2000. – Кн.1. – С.225–249.*
2. Головченко В. І. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: нарис з історії української соціал-демократії початку XX ст. / В. І. Головченко. – Харків: Майдан, 1996. – 192 с.
3. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки) / [А. Троскот (ред.), К. Галушко (передм.)]. – К.: Темпора, 2007. – 272 с.
4. Жук А. Конференція українських студентських громад у Києві в 1908 р. (Матеріяли) / Андрій Жук // *3 минулого: зб. / [ред. Р. Смаль-Стоцький]. – Варшава, 1939. – Т.2. – С.175–192.*
5. З. К. Дещо з життя української молодіжи в Одесі (На підставі інформації А. Н-ого) / З. К. // *Історичний огляд життя*

- в студентських українських організаціях / [зібрав З. Кузеля]. – Львів: НТШ, 1908. – С.147–148.
6. Зауваги В. Б. Антоновича до спогадів О. Коваленка та Ю. Колларда // З минулого: зб. / [ред. Р. Смаль–Стоцький]. – Варшава, 1939. – Т.2. – С.70–73.
7. ІР НБУВ. – Ф.Х. – Спр.5804. – 5 арк.
8. Там само. – Ф.80. – Спр.55–58. – 6 арк.
9. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX – XX століть: соціально–політичний портрет / Георгій Касьянов. – К.: Либідь, 1993. – 176 с.
10. Катренко А. М. Український національний рух XIX століття. Ч. II. 60–90–ті роки XIX ст. / А. М. Катренко. – К.: Ін-т мат–ки НАНУ, 1999. – 189 с.
11. Коваленко О. На межі двох віків / О. Коваленко // З минулого: зб. / [ред. Р. Смаль–Стоцький]. – Варшава, 1939. – Т.2. – С.27–54.
12. Коллард Ю. Народження українського націоналізму серед харківської студентської молоді / Юрій Коллард // З минулого: зб. / [ред. Р. Смаль–Стоцький]. – Варшава, 1939. – Т.2. – С.55–69.
13. Левицька Н. М. Академічний студентський рух в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. / Н. М. Левицька. – К.: ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 47 с.
14. Левицька Н. М. Студентство в національно–визвольному русі України наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н. М. Левицька. – К.: ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 25 с.
15. Ленок В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.) / В. Ленок. – Львів: Вид–во «Фенікс ЛТД», 1994. – 181 с.
16. М. Б. Український рух серед харківського студентства 1890–х років / М. Б. // З минулого: зб. / [ред. Р. Смаль–Стоцький]. – Варшава, 1939. – Т.2. – С.23–26.
17. Мисечко А. І. Викладачі й студенти Новоросійського університету в діяльності українського товариства «Просвіта» в Одесі (1905–1909) / А. І. Мисечко // Записки історичного факультету. – Одеса, 1996. – Вип.2. – С.69–73.
18. Михальський І. С. Національно–політичний рух молоді в Україні в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр.) / І. С. Михальський. – Луганськ: Б. в., 1995. – 27 с.
19. Наумов С. О. Національне питання в українських молодіжних організаціях Харкова (1914 – початок 1917 р.) / С. О. Наумов // Вісник Харків. нац. ун–ту ім. В. Н. Каразіна. №526. Історія. – Харків, 2001. – Вип.33. – С.176–181.
20. Плевако М. З історії української студентської Грамади в Харкові / М. Плевако // Український студент. – 1913. – Зб.2. – С.19–34.
21. Про українські кафедри і про курси українознавства // Рідний край. – 1907. – №2. – С.3–4.
22. Сарбей В. Г. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К.: Альтернативи, 1999. – 335 с. – (Серія «Україна крізь віки», Т.9).
23. Світленко С. І. Світ модерної України кінця XVIII – початку XX століття / С. І. Світленко. – Дніпропетровськ: Герда, 2007. – 460 с.
24. Фещенко–Чопівський І. А. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради та Директорії / І. А. Фещенко–Чопівський. – Житомир: Житомирський вісник, 1992. – 126 с.
25. Черкасова С. О. Деякі питання діяльності української студентської громади (початок XX ст.) / С. О. Черкасова // Засоби навчальної та науково–дослідної роботи: зб. наук. праць. – Харків, 1998. – Вип.7. – С.132–136.
26. Щеголев С. Н. Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма / С. Н. Щеголев. – К.: Тип. Т–ва И. Н. Кушнерев, 1912. – 592 с.
4. Zhuk A. Konferentsiia ukrayins'kyh students'kyh gromad u Kyievi v 1908 r. (Materialy) / Andriy Zhuk // Z mynulo: zb. / [red. R. Smal'–Stots'kyi]. – Warsaw, 1939. – Т.2. – С.175–192.
5. Z. K. Deshcho z zhytia ukrayins'koyi molodizhy v Odessi (Na pidstavi informatsiy A. N–ogo) / Z. K. // Istorychnyi ogliad zhyttia v students'kyh ukrayins'kyh organizatsiyah / [zibrav Z. Kuzelia]. – L'viv: NTSh, 1908. – С.147–148.
6. Zauvagy V. B. Antonovycha do spogadiv O. Kovalenka ta Yu. Kollarda // Z mynulo: zb. / [red. R. Smal'–Stots'kyi]. – Warsaw, 1939. – Т.2. – С.70–73.
7. IR NBUV. – F.X. – Spr.5804. – 5 арк.
8. Tam samo. – F.80. – Spr.55–58. – 6 арк.
9. Kasianov G. Ukrayins'ka inteligentsiia na rubezhi XIX – XX stolit': sotsial'no–politychnyi portret / Georgiy Kasianov. – Kyiv: Lybid', 1993. – 176 s.
10. Katrenko A. M. Ukrayins'kyi natsional'nyi ruh XIX stolittia. Ch. II. 60–90–ti roky XIX st. / A. M. Katrenko. – Kyiv: In–t mat–ky NANU, 1999. – 189 s.
11. Kovalenko O. Na mezhi dvoh vikiv / O. Kovalenko // Z mynulo: zb. / [red. R. Smal'–Stots'kyi]. – Warsaw, 1939. – Т.2. – С.27–54.
12. Kollard Yu. Narodzhennia ukrayins'kogo natsionalizmu sered harkivs'koyi students'koyi molodi / Yuryi Kollard // Z mynulo: zb. / [red. R. Smal'–Stots'kyi]. – Warsaw, 1939. – Т.2. – С.55–69.
13. Levyts'ka N. M. Akademichnyi students'kyi ruh v Ukraini v kintsi XIX – na pochatku XX st. / N. M. Levyts'ka. – Kyiv: TOV «Mizhnar. fin. agentsiia», 1998. – 47 s.
14. Levyts'ka N. M. Studentstvo v natsional'no–vyzvol'nomu rusi Ukrainy naprykintsi XIX – na pochatku XX st. / N. M. Levyts'ka. – Kyiv: TOV «Mizhnar. fin. agentsiia», 1998. – 25 s.
15. Lenyk V. Ukrayins'ka organizovana molod' (molodechi organizatsiyi vid pochatkiv do 1914 r.) / V. Lenyk. – L'viv: Vyd–vo «Fenix LTD», 1994. – 181 s.
16. M. B. Ukrayins'kyi ruh sered harkivs'kogo studentstva 1890–h rokiv / M. B. // Z mynulo: zb. / [red. R. Smal'–Stots'kyi]. – Warsaw, 1939. – Т.2. – С.23–26.
17. Mysechko A. I. Vykladachi y studenty Novorosiy'skogo universytetu v diyal'nosti ukrayins'kogo tovarystva «Prosvita» v Odesi (1905–1909) / A. I. Mysechko // Zapysky istorychnogo fakul'tetu. – Odesa, 1996. – Vyp.2. – С.69–73.
18. Myhal's'kyi I. S. Natsional'no–politychnyi ruh molodi v Ukraini v roky Pershoyi svitovoyi viyny (1914 – liutyi 1917 rr.) / I. S. Myhal's'kyi. – Lugans'k: B. v., 1995. – 27 s.
19. Naumov S. O. Natsional'ne pytannia v ukrayins'kyh molodizhnyh organizatsiyah Harkova (1914 – pochatok 1917 r.) / S. O. Naumov // Visnyk Harkiv. nats. un–tu im. V. N. Karazina. №526. Istorii. – Kharkiv, 2001. – Vyp.33. – С.176–181.
20. Plevako M. Z istoriyi ukrayins'koyi students'koyi Gromady v Harkovi / M. Plevako // Ukrayins'kyi student. – 1913. – Zb.2. – С.19–34.
21. Pro ukrayins'ki kafedry i pro kursy ukrayinoznavstva // Ridnyi kray. – 1907. – №2. – С.3–4.
22. Sarbey V. G. Natsional'ne vidrodzhennia Ukrainy / V. G. Sarbey. – Kyiv: Al'ternatyvy, 1999. – 335 s. – (Serii «Ukrayina kriz' viky», T.9).
23. Svitlenko S. I. Svit modernoyi Ukrainy kintsi XVIII – pochatku XX stolittia / S. I. Svitlenko. – Dnipropetrovs'k: Gerda, 2007. – 460 s.
24. Feshchenko–Chopivs'kyi I. A. Hronika mogo zhyttia. Spogady ministra Tsentral'noyi Rady ta Dyrektoriyi / I. A. Feshchenko–Chopivs'kyi. – Zhytomyr: Zhytomyrs'kyi visnyk, 1992. – 126 s.
25. Cherkasova S. O. Deiaki pytannia diyal'nosti ukrayins'koyi students'koyi gromady (pochatok XX st.) / S. O. Cherkasova // Zasoby navchal'noyi ta naukovy–doslidnoyi roboty: zb. nauk. prats'. – Kharkiv, 1998. – Vyp.7. – С.132–136.
26. Shchogolev S. N. Ukrainskoe dvizhenie, kak sovremenniy etap yuzhnorusskogo separatizma / S. N. Shchogolev. – Kiev: Tip. T–va I. N. Kushnerev, 1912. – 592 s.

References

1. Andriyevs'kyi V. N. Kyivs'ka students'ka ukrayins'ka gromada / V. N. Andriyevs'kyi // Alma Mater: universytet Sv. Volodymyra naperedodni ta v dobu Ukrayins'koyi revoliutsii 1917–1920: materialy, dokumenty, spogady: v 3 t. – Kyiv, 2000. – Kn.1. – С.225–249.
2. Golovchenko V. I. Vid «Samostiynoyi Ukrainy» do Soyuzu vyzvolennia Ukrainy: narys z istoriyi ukrayins'koyi sotsial–demokratyi pochatku XX st. / V. I. Golovchenko. – Kharkiv: Maidan, 1996. – 192 s.
3. Doroshenko D. Moyi spomyny pro davnie mynule (1901–1914 roky) / [A. Trostok (red.), K. Galushko (peredm.)]. – Kyiv: Tempora, 2007. – 272 s.

Krugliak M. E., PhD in History, a docent (senior lecturer) of the Department of Humanities and Social Sciences at Zhytomyr State Technological University (Ukraine, Zhytomyr), marinakrugliak@ukr.net

Political views of the Ukrainian students at the beginning of the 20th century

The article deals with the peculiarities of the involving of the Ukrainian students in the participation in the political life of Ukraine under the Russian rule. Being active participants in the third, political, stage of the deployment of the Ukrainian national

movement, the students of the higher schools of Ukraine under the Russian rule actively participated in the founding of political parties and socio-political organizations. However, the views on the structure of Ukraine in them were usually socialist, not national color; the very idea of the Ukrainian way of thinking and lifestyle among all the students of Ukraine was not quite popular. The author seeks to find the reasons for the popularity / unpopularity of the ideas of national self-determination among the students in the context of the prominent political events of the early twentieth century – the First Russian Revolution 1905–1907, the «Stolypin reaction», the World War I.

Keywords: student, Ukraine under the Russian rule, political party, community, Ukrainophilism, autonomy.

* * *

УДК 323:328.3

Кулик В. Г.,
викладач кафедри філософії та політології,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет ім. В. Винниченка
(Україна, Кропивницький), kulykvg@gmail.com

ДИНАМІКА ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ (1998–2016 РР.)

У сучасній західній політичній науці динаміка проблем освіти на порядку денному парламенту отримала меншу увагу зі сторони дослідників ніж відповідна характеристика проблем з інших сфер суспільного життя. Вивчення даної проблеми в іншому емпіричному контексті має як емпіричний, так і теоретичний інтерес. В рамках даної роботи названа проблема аналізується на прикладі порядку денного парламенту України в період з 1998 по 2016 р.

У статті з'ясується вплив конфігурації інституціонального дизайну політичної системи України на динаміку парламентського порядку денного освітньої політики. Для збору та аналізу даних було використано контент-аналіз, довготривалий метод і метод «якісного компаративного аналізу» (QCA).

В ході аналізу здійснено опис динаміки змін в парламентському порядку денному освітньої політики. Також виявлено сприятливі й несприятливі комбінації факторів для руху проблем освіти на порядку денному парламенту та визначено їх емпіричну вагу.

Ключові слова: парламентський порядок денний, освітня політика, конфігурація інституціонального дизайну.

Незалежно від форми правління чи державного устрою тієї чи іншої країни парламентський порядок денний завжди є об'єктом уваги зі сторони громадськості, політиків та дослідників. Останнє обумовлене тим, що структура, динаміка та формування порядку денного парламенту відображають розподіл влади в політичній системі, пріоритети державної політики і характер відносин між владою та громадянами.

У сучасній західній політичній науці дослідження парламентського порядку денного характеризуються різноманітністю проблематики та широтою використаних концептуальних, теоретичних і методологічних підходів. Для прикладу, значну увагу західних дослідників привертають питання ролі окремих політиків та політичних партій у формуванні порядку денного парламенту, ступінь влади парламентських комітетів у законотворчому процесі, спосіб визначення проблем парламентськими комітетами, інституціональні та партійні особливості влади над порядком денним парламенту («agenda power»), внесення окремих проблем на парламентський порядок денний тощо. Вивчення названої проблематики найбільш часто здійснюється на основі історичного інституціоналізму, структурного функціоналізму, теорії раціонального вибору з широким використанням кількісних методів у порівнянні з якісними. Дослідження парламентського порядку денного були проведені такими західними дослідниками як Дж. Л. Уолкер, К. Грін-Педерсон, П. Б. Мортенсен, М. Бруннер, Т. Бройнінгер, М. Дебас, Г. Дьорінг та рядом інших.

У вітчизняній політичній науці відбувається формування проблематики досліджень парламентського

порядку денного. Даний процес відбувається в рамках вивчення історії та практики парламентаризму в Україні. Порядок денний парламенту частково потрапляє в поле уваги вітчизняних вчених під час дослідження наступних проблем, а саме: формальні та неформальні аспекти українського парламентаризму, артикуляція політичних інтересів у парламенті, парламентська риторика, парламентські конфлікти, тощо. Названа проблематика досліджувалася такими вітчизняними вченими як О. Лісничук, В. Переvezий, К. Селіна, Д. Лікарчук.

Також слід звернути увагу на наступні особливості досліджень парламентського порядку денного проведених в межах політичної науки. По-перше, дані дослідження найбільш систематично проводилися в емпіричному контексті США та країн Західної Європи й Латинської Америки. По-друге, динаміка проблем освіти на порядку денному парламенту отримала меншу увагу зі сторони дослідників ніж відповідна характеристика проблем з інших сфер суспільного життя.

Відповідно, вивчення даної проблематики в іншому просторовому, а також часовому контексті викликає як емпіричний, так і теоретичний інтерес. В рамках даної роботи названа проблема аналізується на прикладі порядку денного парламенту України в період з 1998 по 2016 р.

Метою роботи є з'ясування чинників, що впливають на зміни в парламентському порядку денному освітньої політики. Відповідно, завданнями є: виявити шляхом емпіричного аналізу склад порядку денного освітньої політики в парламенті; описати динаміку його змін; з'ясувати характер впливу інституціональних чинників на увагу членів парламенту до проблем освіти в цілому. Парламентський порядок денний освітньої політики, що виступає об'єктом дослідження в даній роботі, визначається як перелік проблем освітньої сфери, яким приділили увагу учасники законотворчого процесу.

У сучасній західній політичній науці в дослідженнях парламентського порядку денного доволі часто в якості залежних змінних розглядається різні аспекти внесення законопроектів у парламент, контролю за порядком денним та уваги до проблем на порядку денному парламенту.

Такі вчені як Е. Дж. Тейлор, Г. С. Круц, Т. Бройнінгер та М. Дебас, М. Бруннер зосереджували увагу на початковій стадії законодавчого процесу, а саме внесенні законопроекту в парламент [1; 2; 3; 4]. Дослідники описали та запропонували пояснення варіації, що спостерігається в типах ініціаторів законопроектів та у включенні законопроектів до розгляду на комітетських чи пленарних засіданнях. В якості факторів, що мають вплив на варіацію в зазначених змінних, вчені розглядають характер відносин між законодавчою та виконавчою владою, ідеологічну дистанцію між учасниками законодавчого процесу, інституціональні зміни в парламенті, інституціональний статус партій у парламенті, партійну структуру парламенту, природу проблем, що розглядаються, мотиви парламентарів тощо. Об'єктом емпіричного аналізу названих дослідників був законодавчий процес у парламентах таких країн як США, Бельгія, Франція, Німеччина, Великобританія в різні часові періоди.